

Πάντειο Πανεπιστήμιο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Πολιτιστικής Διαχείρισης

Το Ελεύθερο Αυτοδιαχειριζόμενο Θέατρο **ΕΜΠΡΟΣ**

Μια Μελέτη Περίπτωσης για
την Οργάνωση και τον Πολιτισμό

για το μάθημα «Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις Μέσων,
Επικοινωνίας και Πολιτισμού»

Μαρία Αλιμπέρτη

Πάσκουα Βοργιά

Κώστας Πατρώνης

Ημερομηνία κατάθεσης: 20 Φεβρουαρίου 2015

Περιεχόμενα:

<i>Εισαγωγή</i>	<i>..... σελ. 2</i>
<i>Μεθοδολογία</i>	<i>..... σελ. 8</i>
<i>Ευρήματα/ Αποτελέσματα</i>	<i>..... σελ. 11</i>
<i>Συζήτηση/Συμπεράσματα</i>	<i>..... σελ. 22</i>
<i>Βιβλιογραφία</i>	<i>..... σελ. 26</i>

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Όταν η εθνοσυνέλευση μετατρέπεται σε αστικό θέατρο, τότε ας μετατρέψουμε τα αστικά θέατρα σε εθνοσυνέλευση» (Κορακάκης-Κοροντζής, 2011:79-81). Αυτό το σύνθημα είχαν γράψει σε πανό που αναρτήθηκε στο Εθνικό Θέατρο Γαλλίας, το Οντεόν, οι νέοι τον Μάη του 68'. Με ανάλογο όραμα λειτουργεί από το 2011, «το Θέατρο ΕΜΠΡΟΣ», ως καλλιτεχνικός αυτοδιαχειριζόμενος χώρος, που πρεσβεύει ότι ο πολιτισμός αποτελεί κοινό αγαθό και όχι εμπορεύσιμο προϊόν.

Η δυναμική μιας τέτοιας προσπάθειας «ξεδιπλώθηκε» από τα πρώτα βήματα, όταν η Κίνηση Μαβίλη – μια «αυθόρμητη συνάντηση καλλιτεχνών» που δημιουργήθηκε το 2010 – κατέλαβε τον Νοέμβριο του 2011 τον αναξιοποίητο για μια πενταετία χώρο και κατάφερε να συνδυάσει πολιτιστική, πολιτική και κοινωνική δράση, ενεργοποιώντας μια «κυψέλη» δημιουργίας, πειραματισμού, κοινωνικής αλληλεγγύης και πολιτικού ακτιβισμού¹. Στο άδειο κέλυφος ενός ιστορικού κτιρίου του 1933 που στέγαζε το τυπογραφείο της ομώνυμης εφημερίδας αλλά και τα όνειρα του σκηνοθέτη Τάσου Μπαντή, δημιουργήθηκε μια ζωντανή κοινότητα από καλλιτέχνες, διανοητές, ακαδημαϊκούς, πολίτες και κατοίκους του Ψυρρή που βρέθηκαν σε μια δημιουργική ώσμωση, η οποία λειτουργούσε ως αντιπρόταση στην εμπορευματοποίηση και στον αποκλεισμό και επανανοηματοδοτούσε τον πολιτισμό ως κοινό πολιτιστικό αγαθό για τη γειτονιά και την πόλη. Η απήχηση ήταν τόσο μεγάλη, ώστε στο πρώτο πλήγμα που δέχθηκε το εγχείρημα το 2012 από την ΕΤΑΔ, η οποία και έβαλε λουκέτο στο θέατρο, βρέθηκαν στο πλευρό τους όχι μόνο άλλοι αυτοδιαχειριζόμενοι χώροι του εξωτερικού, αλλά και προσωπικότητες της ελληνικής και της διεθνούς διανοήσης, καθώς και πλήθος κόσμου².

Σε μια κρίσιμη πολιτική και κοινωνική συγκυρία, με την χώρα να βρίσκεται σε βαθιά κρίση, και τον κόσμο να εκφράζει την απόγνωση του και την αντίθεσή του στα

¹ Όπως δήλωνε τότε η ίδια η Κίνηση Μαβίλη, “βασικά χαρακτηριστικά του σκεπτικού της ενέργειάς μας είναι η συλλογική ανάληψη αποφάσεων, η συνεργασία σε οργανωτικό επίπεδο καλλιτεχνών, η αμφισβήτηση πεπατημένων προσεγγίσεων σε σχέση με τη καλλιτεχνική δημιουργία και τη λειτουργία ενός χώρου πολιτισμού. Ευελπιστούμε στη δημιουργία ενός κέντρου συνάντησης, ανταλλαγής, ελεύθερων προτάσεων, από κοινού διαμόρφωση ερωτημάτων και ελεύθερων πολιτικών δράσεων μέσω της τέχνης.” (βλ. http://kinisimavili.blogspot.gr/p/blog-page_7879.html)

² Ο Hobsbawm αναφέρει ότι η επαναστατική θέση της δυτικής Νέας Αριστεράς δεν προκύπτει από μια καπιταλιστική κρίση, αλλά από την «αλλοτρίωση» και την «γραφειοκρατία». Διανοούμενοι και καλλιτέχνες των μεσοαστικών στρωμάτων βιώνοντας την καπιταλιστική ευμάρεια συνειδητοποιούν και εναντιώνονται στα εγγενή ελαττώματα του καπιταλισμού (2008)

καταδυναστευτικά μέτρα λιτότητας, μέσα από συλλαλητήρια, διαμαρτυρίες, μαζικές απεργίες, και κοινωνικές αναταραχές, το Εμπρός έγινε το επίκεντρο ενός κινήματος των πολιτών που συσπείρωσε κόσμο διαφορετικών ιδεολογιών κάτω από έναν κοινό στόχο³. Όμως, η προσπάθεια εμφορούμενη μιας ακτιβιστικής προσέγγισης για τα πολιτικά οικονομικά δρώμενα, σε συνδυασμό με την πολιτική δυναμική της σύγχρονης τέχνης και την δυνατότητά της να δρα σαν ένας μοχλός εναλλακτικής πολιτικής σκέψης και δράσης βρέθηκε στο στόχαστρο της πολιτείας (Goudouna, 2014). Το γεγονός καταδεικνύεται από μια ακόμη σφράγιση του χώρου από το ΤΑΙΠΕΔ τον Σεπτέμβριο του 2013 και την σύλληψη δυο ηθοποιών μετά την επανακατάληψή του.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αντινομίας και κοινωνικής αναταραχής,

«οι συμμετέχοντες και ακτιβιστές της κατάληψης του θεάτρου ΕΜΠΡΟΣ προσπάθησαν να διαπραγματευτούν ανάμεσα στο προσωπικό και το κοινωνικό, μεταξύ του ατομικού και του συλλογικού, παρέχοντας κριτικές μεθόδους που θα μπορούσαν να προωθήσουν την κοινωνική συνοχή, την άμεση δημοκρατία, και την δημιουργική λύση προβλημάτων για τις τοπικές κοινότητες.» (Goudouna, 2014: 4).

Μέσα σε ένα γενικότερο περιβάλλον κρίσης, πολλαπλών και σημαντικών αστεακών κινήματων που έχουν προκύψει τα τελευταία χρόνια, αλλά κι μιας γενικότερης τάσης διεκδίκησης και συμμετοχής στα Κοινά, με έμφαση στο συλλογικό και αυτο-οργανωτικό τρόπο δραστηριοποίησης, το ΕΜΠΡΟΣ, αν κρίνει κανείς από την έντονη δράση του και την επιρροή του, όχι μόνο τοπικά αλλά και στο διεθνές σκηνικό, αποτελεί μια δυναμική περίπτωση που προσφέρεται για μελέτη, προκειμένου να κατανοηθούν οι διεργασίες που συντελούνται και τα νοήματα που παράγονται μέσα από την πλούσια και αντι-συμβατική δράση του. Εξετάζεται σαν ένας εναλλακτικός τύπος συνεύρεσης, δικτύωσης και αλληλεπίδρασης διαφορετικών ομάδων μέσα από διαφορετικά θεωρητικά πλαίσια: πολιτισμός, πολιτική, ακτιβισμός, κοινότητα, κοινωνικό και αστεακό κίνημα.

³ Μόλις λίγους μήνες πριν την πρώτη ενεργοποίηση του ΕΜΠΡΟΣ, είχε καταληφθεί στη Ρώμη το Θέατρο Valle (14 Ιουνίου 2011), γεγονός που συνιστούσε την απαρχή ενός ολόκληρου κινήματος στην Ιταλία για την διεκδίκηση του πολιτισμού ως κοινό αγαθό. Το Teatro Valle έθεσε στο επίκεντρο της δημόσιας συζήτησης την διεκδίκηση των Κοινών, μέσα από πειραματικούς τρόπους διακυβέρνησης και προστασίας των πολιτιστικών πόρων, ενώ προσπάθησε να δημιουργήσει το νομικό πλαίσιο για την εξασφάλισή τους (κάτι που όμως τελικά κατέληξε στην πρόσφατη διάλυσή του) (Bailey et al. 2014)

Βασικό μας ερώτημα είναι: Πως ορίζεται η πολιτιστική δράση του οργανισμού; (Η μήπως υπερισχύει ο πολιτικός του ρόλος;) Ποια είναι η ταυτότητα του ΕΜΠΡΟΣ και πώς αλλάζει κατά καιρούς, σύμφωνα με τις διεργασίες μέσα στην συνέλευση, και τις δυνάμεις που του ασκούν επιρροή εντός και εκτός; Είναι ακόμα και σήμερα το ΕΜΠΡΟΣ ένα κοινωνικό κίνημα πόλης, όπως και το 2011, όταν πρωτοξεκίνησε η ενεργοποίησή του;

Μέσα από συνεντεύξεις βάθους και τη συμμετοχική παρατήρηση των ανοιχτών συνελεύσεων και άλλων εκδηλώσεων και δράσεων, σε μια χρονική διάρκεια σχεδόν δυο μηνών, αυτή η έρευνα μελέτησε την σχέση της οργάνωσης με τον πολιτισμό. Υπόθεσή μας είναι ότι όπως ακριβώς η εκάστοτε οργανωτική δομή είναι πολιτισμικό παράγωγο και μάλιστα με πολιτικό χαρακτήρα, έτσι και ο πολιτισμός που «παράγεται» είναι αντανάκλαση των διαφορετικών μορφών οργάνωσης, δομής και διαχείρισης που υπερισχύουν κατά τις διακριτές περιόδους και φάσεις που διανύει το ΕΜΠΡΟΣ.

Θεωρητικές έννοιες και βιβλιογραφική ανασκόπηση

Για το δίπολο οργάνωση και πολιτισμός, το οποίο και αναλύεται σε αυτήν την μελέτη περίπτωσης, θα θέλαμε να κάνουμε εδώ μια μικρή βιβλιογραφική και εννοιολογική ανασκόπηση, που θα μας βοηθήσει στον καλύτερο προσδιορισμό των θεμάτων υπό εξέταση.

Τέχνη και ακτιβισμός

Μία θεωρητική έννοια την οποία θα πρέπει να εξετάσουμε, καθώς παρουσιάζεται και στα ευρήματά μας είναι αυτή της τέχνης και της πολιτικής. Πως δηλαδή η τέχνη σχετίζεται με την πολιτική, πως εννοείται ο καλλιτεχνικός ακτιβισμός και πως διαφέρει από άλλες μορφές ακτιβισμού και άσκησης- έκφρασης πολιτικής; Αρχικά όπως είχε πει και Leon Trotsky «Η τέχνη, όπως λέγεται, δεν είναι ένας καθρέπτης, αλλά ένα σφυρί· δεν αντανακλά, αλλά δίνει σχήμα» (Trotsky L. , 1924: 243). Είτε πρόκειται για έκφραση των καθεστηκίων ιδεών, είτε για έκφραση εναλλακτικών, επαναστατικών ή και μη ιδεών η τέχνη έχει αυτή τη δύναμη, εκφράζει και σχηματοποιεί. Η ίδια η ιδέα των ακτιβιστικών τεχνών ξεκινάει έχοντας ως πεποίθηση ότι το αισθητικό δεν είναι κάτι απόμακρο από το πραγματικό, αλλά ένα κομμάτι αυτού

και ένα παράγωγο αυτού (Lambert-Beatty, 2008: 321). Είναι λογικό να υπάρχουν όρια ανάμεσα στην τέχνη και στην πολιτική, μα αυτά τα όρια είναι ρευστά και όχι πάντα ευδιάκριτα. Η αισθητική συνδέεται με το κοινωνικό και το πολιτικό μέσω της λειτουργίας της σαν ένας διάλογος του κοινωνικού και του ατομικού, του λογικού και του σωματικού (Kester, 1998: 8). Η αισθητική μπορούμε να πούμε ότι είναι μία μοναδική υπέρβαση που μπορεί να υπερνικήσει τα όρια της συντηρητικής σκέψης, όντας ταυτόχρονα ένα όραμα, μία εικόνα ενός νέου κόσμου, πιο ανθρώπινου. Αυτή η υπερβατική μορφή είναι χρήσιμη κατά πολλούς καλλιτέχνες για να μελετηθούν και να διερευνηθούν τα όρια ανάμεσα στον πολιτιστικό ακτιβισμό και τον πολιτικό ακτιβισμό (Kester, 1998:12). Όταν η τέχνη ωθεί έναν άνθρωπο, ή ακόμα καλύτερα μία κοινότητα στην υπέρβαση καθεστηκίων, συντηρητικών μορφών σκέψης και οδηγεί σε έναν οραματισμό του μέχρι τότε ουτοπικού, τότε μπορούμε να μιλάμε για μία πολιτική τέχνη, μία τέχνη με ακτιβιστικό χαρακτήρα.

Αντικουλτούρα

Κατά τους Desmond, McDonagh, O'Donohoe, (2000:245) παραθέτοντας τα λόγια του Dessaur, αντικουλτούρα είναι ένα συναφές σύστημα από αξίες, το οποίο πέρα από το να έχει στην απέναντι όχθη την καθεστηκία τάξη, την κυρίαρχη κουλτούρα, έχει και νόρμες, αξίες που θα οδηγήσουν σε πολιτισμική αλλαγή, σε μεταμόρφωση του κυρίαρχου συστήματος αξιών και νορμών. Η αντίληψη της αντικουλτούρας ως τέτοιας, μας θυμίζει τα λόγια του Eco, όπως τα παραθέτουν οι συγγραφείς, όπου αντικουλτούρα είναι «μία ενεργή κριτική ή μεταμόρφωση του κυρίαρχου κοινωνικού, πολιτιστικού ή επιστημονικού παραδείγματος» (Desmond, McDonagh, O'Donohoe, 2000:246). Η αντικουλτούρα λοιπόν δεν είναι μόνο ένα διαφορετικό πολιτιστικό παράδειγμα από το καθεστηκίο, αλλά και ένας συνειδητός αγώνας για την αλλαγή και ανατροπή του κυρίαρχου παραδείγματος.

Αυτο-οργάνωση

Η θεωρία της αυτο-οργάνωσης επεκτάθηκε στις κοινωνικές επιστήμες και την πολιτική θεωρία έχοντας από τις φυσικές επιστήμες, αλλά και την υπολογιστική επιστήμη από όπου και ο παρακάτω ορισμός:

«Αυτο-οργάνωση είναι μια δυναμική και προσαρμοστική διαδικασία όπου τα συστήματα αποκτούν και διατηρούν δομή μόνα τους, χωρίς εξωτερικό έλεγχο» (DeWolf et al., 2004: 7). Αντίστοιχα από τις φυσικές επιστήμες προκύπτει ότι

«αυτο-οργάνωση είναι η διαδικασία όπου ξεχωριστές υπο-ενότητες επιτυγχάνουν, μέσα από συνεργατικές αλληλοδράσεις, καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από νέες αναδυόμενες ιδιότητες, που υπερβαίνουν τις ιδιότητες των μερών που τις συνιστούν» (Biebricher et al., 1995:13).

Σε αυτήν την προσέγγιση, η αυτονομία είναι εγγενές χαρακτηριστικό ενός αυτο-οργανωμένου συστήματος, και συνίσταται στην απουσία ελέγχου από εξωτερικούς παράγοντες. Στην περίπτωση του ΕΜΠΡΟΣ, αυτή η αυτονομία εκδηλώνεται μέσα από την πολύ προσεκτική σχέση του με θεσμικές οντότητες, όπως το κράτος, τα ΜΜΕ, αλλά και άλλες δυνάμεις που θα μπορούσαν να το αφομοιώσουν όπως η αγορά μέσω της εμπορευματοποίησής του, η κοινωνία του θεάματος μέσα από εκδηλώσεις μαζικού χαρακτήρα, ή πολιτικές οργανώσεις που θα μπορούσαν ενδεχομένως να το θέσουν υπό τον έλεγχό τους.

Σύμφωνα με την οργανωτική θεωρία της πολυπλοκότητας (complexity theory) οι αυτο-οργανωμένες οντότητες, είναι - σε αντίθεση με τις παραδοσιακά οργανωμένες - μή γραμμικές, μή ιεραρχικές, ολιστικές, ελαστικές, ανομοιογενείς και δικτυωμένες. Σε τέτοιες οργανωτικές μορφές, είναι πιθανόν να προκύπτουν αυθόρμητα νέες δομές και νέες μορφές συμπεριφοράς, ενώ υπάρχει εσωτερική ανατροφοδότηση και ανάδραση (feedback) (McMillan, 2002).

Αν λοιπόν και το ΕΜΠΡΟΣ λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές της αυτο-οργάνωσης και της πολυπλοκότητας, όπως διαφαίνεται, ποιες είναι οι συνέπειες μιας τέτοιας μορφής για την πολιτιστική παραγωγή;

Αστεακά κοινωνικά συμβάντα και κινήματα

Σύμφωνα με την Daskalaki το ΕΜΠΡΟΣ, ειδικότερα την πρώτη περίοδό του, αν κρίνουμε από τις συχνές αναφορές στις δράσεις και τα κείμενα των συλλογικοτήτων που πρωτοστάτησαν, συνιστούσε ένα αστεακό κοινωνικό συμβάν, που «άνοιξε» το χώρο στην τοπική και ευρύτερη κοινότητα προσφέροντας άπειρες νέες δυνατότητες (Daskalaki, 2014). Ειδικότερα τον πρώτο καιρό της ενεργοποίησης του ΕΜΠΡΟΣ,

σημαντικό ρόλο και ουσιαστική συμμετοχή στην οργάνωση και λειτουργία του ΕΜΠΡΟΣ είχαν μια σειρά από συλλογικότητες, είτε τοπικές (Κίνηση Κατοίκων Ψυρρή, Κοινότητα Αφγανών) είτε καλλιτεχνικές (Κίνηση Μαβίλη, Κολεκτίβα Ομόνοια, Σύνδεσμος Χορού, κλπ.).

Και η Goudouna τονίζει την έννοια της επαναδιεκδίκησης των Κοινών όπως και μια ακόμα σημαντική πτυχή του κινήματος: ότι αντιτίθεται σε κάθε τάση εξευγενισμού⁴ της περιοχής, στο πλαίσιο αυτού που ονομάζει «πρακτική πολιτιστικού αντιηγεμονισμού» (Goudouna, 2014:3).

Ο κοινωνιολόγος Castells(1983).έχοντας μελετήσει έναν αρκετά μεγάλο αριθμό νέων και παλαιότερων αστιακών κοινωνικών κινήματων στην Ευρώπη, καταλήγει ότι κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η αναθεώρηση και ο επαναπροδιορισμός της σχέσης μεταξύ του κράτους και της κοινωνίας των πολιτών, μέσα από την απαίτηση των πολιτών για αυτο-διαχείριση και τοπική αυτονομία. Μέσα από την εξέλιξη του αστιακού συστήματος, επιτυγχάνεται η κοινωνική αλλαγή. Τα τρία κεντρικά θέματα που χαρακτηρίζουν τα κινήματα αστιακής διαμαρτυρίας, και στα οποία τελικά κατατάσσεται και το ΕΜΠΡΟΣ, όπως θα δούμε παρακάτω, είναι η συλλογική «κατανάλωση», η πολιτιστική ταυτότητα μέσα από την εδαφοποίηση (territoriality) και η πολιτική κινητοποίηση μέσω της τοπικής αυτο-διακυβέρνησης

Το βασικό μας ερώτημα είναι να ορίσουμε το είδος της πολιτιστικής δράσης του οργανισμού, και πως αυτή συνδυάζεται με τον πολιτικό του ρόλο. Ποιο ακριβώς είναι το προφίλ του ΕΜΠΡΟΣ και πώς αυτό αλλάζει κατά καιρούς, σύμφωνα με τις διεργασίες μέσα στην ανοιχτή συνέλευση, αλλά και τα εξωτερικά συμβάντα και τις δυνάμεις που του ασκούν επιρροή κάθε φορά. Με άλλα λόγια ζητούμενό μας είναι να γίνουν κάποιες διασυνδέσεις μεταξύ της οργανωτικής μορφής και του παραγόμενου πολιτισμού, καθώς υποθέτουμε, αν κρίνουμε από την μέχρι τώρα πορεία του ΕΜΠΡΟΣ, ότι υπάρχει αλληλεξάρτηση.

⁴ Σημειώνεται ότι το Εμπρός βρίσκεται στην Ρήγα Παλαμήδη 2, στο κέντρο του Ψυρρή, μια συνοικία που έχει υποστεί gentrification , όπως αναλύεται από τον Νικόλη (2014).

B. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ο ελεύθερος αυτοδιαχειριζόμενος χώρος του θεάτρου Εμπρός, είναι ένα χώρος με κύριο θεμέλιο του και πυλώνα τα ίδια τα υποκείμενα που συμμετέχουν σε αυτό είτε ανήκουν στη συνέλευση του Εμπρός, είτε όχι. Για τη μελέτη περίπτωσης του Εμπρός, αποφασίσαμε πως θα μας είναι χρησιμότερη μια ποιοτική προσέγγιση του θέματος, καθώς έτσι θα μπορούσαμε να αντιληφθούμε με περισσότερη «ευστοχία» τι γινόταν εκεί σε πραγματικό χρόνο.

Θεωρήσαμε ορθότερο για την τριγωνοποίηση των δεδομένων μας και για μια αυξημένη εννοιολογική εγκυρότητα να χρησιμοποιήσουμε μια γκάμα ποιοτικών μεθόδων (Robson, 2007:206-207).

Ειδικότερα οι πηγές και τα τεκμήρια των στοιχείων μας προερχόταν από:
α) Αρχειακό υλικό: παραγόμενο από το ίδιο το θέατρο Εμπρός όπως ενημερωτικά φυλλάδια ή μπροσούρες, φυλλάδια για τη λειτουργία του ή πρακτικά από παλαιότερες συνελεύσεις, αλλά και υλικό παραγόμενο από άλλες ομάδες που δραστηριοποιήθηκαν εντός του Εμπρός όπως για παράδειγμα fliers, ή leaflets για πολιτιστικές εκδηλώσεις.

β) Ψηφιακή εθνογραφική έρευνα. Εδώ εστιάσαμε στην διαδικτυακή παρουσία του θεάτρου Εμπρός αλλά και ομάδων σχετικών με αυτών είτε πρόκειται για blogs, είτε για σελίδες στο facebook, είτε για sites, αλλά και στη μελέτη των διαφόρων emails που διακινούνταν μέσω του google group του ΕΜΠΡΟΣ.

γ) Συμμετοχικές παρατηρήσεις: «Είναι μία φόρμα της έρευνας πεδίου στην οποία ο ερευνητής συμμετέχει σαν ηθοποιός στα υπό μελέτη γεγονότα» όπως λέει και ο Earl Babbie (1998:282). Σαν ομάδα προσπαθήσαμε να παραβρεθούμε σε όσο το δυνατόν περισσότερα τεκταινόμενα μπορούσαμε, με αφετηρία (ξεκινώντας λέμε μόνο για τα οχήματα) τις αρχές Δεκέμβρη μέχρι μέσα Ιανουαρίου. Αναφορικά παρευρεθήκαμε σε περισσότερες από τέσσερις κυριακάτικες συνελεύσεις, σε συνάντηση της λειτουργικής ομάδας, σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, σε πρόβες, σε θεατρικές παραστάσεις, καθώς και σε πάρτι. Η σημασία των παρατηρήσεων αυτών είναι τεράστια και έγκειται στο ότι παρατηρήσαμε εκ των έσω, όσο αυτό ήταν δυνατό, το εγχείρημα του θεάτρου Εμπρός και τα υποκείμενα που το πλαισιώνουν να δρουν, ούτως ώστε να «ψηλαφήσουμε» τα

κίνητρα, το σκεπτικό, τις αιτίες, τις πεποιθήσεις πίσω από τις δράσεις των υποκειμένων και να εξετάσουμε αυτόν τον αυτοδιαχειριζόμενο ελεύθερο κοινωνικό χώρο, αλλά και να τον δούμε, όπως το βλέπουν οι ίδιοι ζωντανοί οργανισμοί του (Robson, 2007:207).

δ) Συνεντεύξεις: Τέλος χρησιμοποιήσαμε το εργαλείο των συνεντεύξεων εις βάθος με έξι άτομα του Εμπρός, προκειμένου να διευκρινίσουμε και να κατανοήσουμε εις βάθος τις απόψεις τους. Για περισσότερη και αυξημένη εσωτερική δυνατότητα γενίκευσης προσπαθήσαμε να είμαστε με έναν τέτοιο τρόπο επιλεκτικοί, ώστε τα υποκείμενα να διαφέρουν και να «εκπροσωπούν» από διάφορες πλευρές το θέατρο Εμπρός. Θεωρήσαμε τις συνεντεύξεις ως ένα κατάλληλο εργαλείο ποιοτικής έρευνας καθώς θέλαμε να δούμε τι «νοήματα έχουν συγκεκριμένα φαινόμενα για τους συμμετέχοντες» όπως αναφέρει ο Robson αλλά και διότι θέλαμε να ακούσουμε τις προσωπικές τους αφηγήσεις για το πως αναπτύχθηκε κάποιο φαινόμενο (Robson, 2007:322) .

Καθώς λοιπόν το ΕΜΠΡΟΣ αποτελεί μια μοναδική και πολύ ιδιαίτερη περίπτωση, όπως προκύπτει από την μέχρι τώρα βιβλιογραφική έρευνα, δεν έχει μελετηθεί επαρκώς από την επιστημονική κοινότητα, αλλά και επειδή έχει έναν ιδιαίτερο δυναμικό χαρακτήρα που φαίνεται να αλλάζει διαρκώς, δεν βασιστήκαμε σε κάποια έτοιμη θεωρία, παρά ακολουθήσαμε τη μέθοδο της θεμελιωμένης θεωρίας (grounded theory). Στην ουσία, και με τα περιορισμένα χρονικά περιθώρια που έχουμε, αποπειραθήκαμε, αναλύοντας τα δεδομένα που συλλέξαμε, να δημιουργήσουμε μια πλούσια αφήγηση (dense narrative), περιγράφοντας όσο πιο αναλυτικά μπορούμε το φαινόμενο υπό μελέτη χωρίς να μπούμε στον πειρασμό να το υπερ-ερμηνεύσουμε (Flynberg, 2011).

Θεωρούμε πως ένα τέτοιο θέμα έχει αρκετή σημασία καθώς εξετάζουμε ένα εγχείρημα με μη παραδοσιακή οργανωτική μορφή που περιστρέφεται γύρω από πολιτιστικές δράσεις (και όχι μόνο). Σκοπεύουμε να αναδείξουμε διάφορα θέματα όπως η διεκδίκηση του δημοσίου χώρου και των κοινών από εξωθεσμικές οντότητες, και κοινωνικά κινήματα πόλης, την αυτοοργάνωση σαν μια αντισυμβατική δομή, μια διεκδίκηση στα κοινωνικό-πολιτικά τεκταινόμενα από τα κάτω (grassroots) και μια εναλλακτική μορφή πολιτιστικής παραγωγής. Μέσα σε ένα περιβάλλον όπου κυριαρχεί η εκ των άνω διοργάνωση και διαχείριση οργανισμών και πολιτιστικών δράσεων, και όπου συνάμα υπάρχει μια έντονη δραστηριότητα και άλλων αυτο-οργανωμένων

κινημάτων και καταλήψεων (ΒΟΞ, Nosotros, κλπ.), είναι σημαντικό να γίνει η παρούσα μελέτη. Απώτερος στόχος μας είναι να φωτιστεί μια σχεδόν σκοτεινή για τα ελληνικά δεδομένα πτυχή της οργάνωσης αλλά και της πολιτιστικής παραγωγής, που έχει σημασία όχι μόνο την πόλη αλλά και για την κοινωνία γενικότερα σε καιρό κρίσης και αναζήτησης ενός νέου οράματος δράσης και συνύπαρξης.

Γ. ΕΥΡΗΜΑΤΑ/ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Λειτουργική δομή

Όπως διαβάζουμε σε φυλλάδιο που περιγράφει την λειτουργία του ΕΜΠΡΟΣ:

«Το ΕΜΠΡΟΣ είναι καλλιτεχνική, κοινωνική και πολιτική κατάληψη και προσπαθεί να λειτουργεί οριζόντια. Κάθε Κυριακή γίνεται η Ανοιχτή του Συνέλευση όπου συζητιούνται θέματα αυτοοργάνωσης και αυτοδιαχείρισης του χώρου, προγραμματισμού, θεματικών, γίνονται ενημερώσεις και λαμβάνονται από κοινού αποφάσεις. Είμαστε αντίθετες/οι σε κάθε μορφή ιεραρχίας, διακρίσεων και κάθετων συντονισμών με αναθέσεις. Με αυτοδιάθεση και αυτοδέσμευση όλων των παρόντων στην Ανοιχτή Συνέλευση για ενεργή συμμετοχή στη λειτουργία του, με αμοιβαίο σεβασμό και νιάξιμο, αυτό είναι δυνατό».

Το Εμπρός, αποφασίστηκε να ονομάζεται «ελεύθερος αυτοδιαχειριζόμενος χώρος» με απόφαση της συνέλευσης (πρακτικά 17/2/13). Συγκεκριμένα, ορίστηκε ως κεντρικό όργανο η συνέλευση στην οποία συμμετέχουν ομάδες και άτομα που ενεργοποιούνται στο Εμπρός. Από την συνέλευση, η οποία συνεδριάζει κάθε Κυριακή στις 7μ.μ. περνούν προς διαβούλευση όλα τα ζητήματα με σκοπό την λήψη απόφασης με κοινή συναίνεση- ζύμωση (πρακτικά 9/9/12).

Στις συνελεύσεις του 2012 (συγκεκριμένα 9/12/12) αποφασίζεται η δημιουργία ομάδων εργασίας, προγράμματος (διοργάνωση φεστιβάλ κ.α.), διαχείρισης του χώρου και νομική ομάδα. Σήμερα υφίσταται μόνο μια ομάδα, η λειτουργική, η οποία συνεδριάζει κάθε Τρίτη και ασχολείται με πρακτικά ζητήματα.

Επίσης, λειτουργούν κάποιες ομάδες εργασίες όπως η ομάδα «κατά της αστυνομικής βίας, της αυθαιρεσίας και του εκφασισμού της καθημερινότητας», οι οποίες συναντώνται σε εβδομαδιαία βάση, πραγματοποιούν συζητήσεις και οργανώνουν δράσεις εντός και εκτός του χώρου. Ωστόσο η σύσταση μιας ομάδας δεν τελεσφορεί πάντα καθώς κάποιες δεν πέτυχαν του στόχους και έπαψαν να υπάρχουν⁵.

⁵ Όπως π.χ. η ομάδα για την δημιουργία βιβλιοθήκης. Το ίδιο συνέβη και με την υπο-ομάδα φροντίδας του μπάρ (πρακτικά συνέλευσης 20/1/13), υπεύθυνη για τις προμήθειες και τη συνεννόηση για την χρήση του, η οποία καλύπτεται τις περισσότερες φορές από τα μέλη της λειτουργικής.

Επίσης, σταδιακά καθιερώθηκε ως μέσο για την ενίσχυση του ΕΜΠΡΟΣ το κουτί ελεύθερης συνεισφοράς που έχει τοποθετηθεί στο μπαρ.⁶ Σε κάποιες εκδηλώσεις αποφασίστηκε να υπάρχει ξεχωριστό κουτί από τις ομάδες που διοργανώνουν εκδηλώσεις (πρακτικά 10/3/13).

Ακόμη, χρησιμοποιείται ένα calendar (πρακτικά συνέλευσης 21/1/13) στο οποίο ορίζονται οι ημερομηνίες της κάθε εκδήλωσης. Οι προτάσεις κάθε ομάδας υποβάλλονται ηλεκτρονικά σε φόρμα της ιστοσελίδας, συζητιούνται στην λειτουργική και στην συνέλευση για να περαστούν οριστικά στο calendar.

Μάλιστα, αποφασίζεται την ημερήσια καθαριότητα να αναλαμβάνουν οι ομάδες που διοργανώνουν τις εκδηλώσεις την συγκεκριμένη ημερομηνία.

Πολιτιστικές δράσεις: οι διαφορετικές φάσεις του ΕΜΠΡΟΣ

Κατά την πρώτη περίοδο λειτουργίας του Εμπρός 2011-2012, όπου την διαχείριση του χώρου ανέλαβε η Κίνηση Μαβίλη αμφισβητήθηκαν οι πεπατημένες οδοί προσέγγισης της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Ειδικότερα, εφαρμόστηκαν πιλοτικά προγράμματα καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα, από τον κινηματογράφο έως την ψυχανάλυση και την κοινωνιολογία. Πειραματισμοί, πολλαπλές δράσεις στον χώρο όπως εγκαταστάσεις, παραστάσεις, εργαστήρια (ραπτικής, επισκευών, τυπογραφίας κ.α) πραγματοποιούνταν παράλληλα. Ενδεικτικό της διαδικασίας αναζήτησης και διεργασίας αποτέλεσαν οι ανοιχτοί διάλογοι-μαραθώνιοι συζητήσεων και ευρύτερα οι αναστοχασμοί σχετικά με την δράση στον χώρο.

Αξιοσημείωτο στοιχείο αποτελεί ότι οι περισσότερες δράσεις διοργανώνονταν στο πλαίσιο πολυήμερων φεστιβάλ. Δημιουργικό και δημοκρατικό πνεύμα κυριαρχούσε καθώς σε κάποιες διοργανώσεις προβλεπόταν χώρος/χρόνος για όσους επιθυμούσαν να αυτοσχεδιάσουν. Εξίσου ενδιαφέρον ήταν ότι είχε καθιερωθεί το θέατρο της Παρασκευής που δεν περιοριζόταν μόνο στην ερμηνεία ενός έργου αλλά περιλάμβανε συζήτηση, παρουσίαση και προβολή αποσπάσματος μιας παράστασης, δηλαδή διάδραση με το κοινό.

⁶ Ένα από τα σημεία τριβής στις συνελεύσεις, καθώς αρχικά αποκλειόταν (από την Κίνηση Μαβίλη) οποιαδήποτε χρηματική συναλλαγή μέσα στο ΕΜΠΡΟΣ.

Μεγάλο φάσμα ομάδων αλλά και καλλιτεχνών έβρισκαν έναν ελεύθερο χώρο φιλοξενίας και έκφρασης, αλλά και αλληλόδρασης. Εκείνο το διάστημα άρχισαν οι πρώτες ακτιβιστικές δράσεις, όπως ήταν η κοινωνική κουζίνα, οι παρεμβάσεις από την Κίνηση Ψυρρή με τους προβληματισμούς της γύρω από τον χώρο και τη γειτονιά, καθώς και η ένταξη στο Εμπρός μειονοτήτων (π.χ. την πολιτιστική εκδήλωση από την κοινότητα Αφγανών στην Ελλάδα). Σημειώνεται ότι παράλληλα πραγματοποιούνται και κάποια πάρτι, χωρίς να δημιουργούν την αίσθηση αλλοτρίωσης του χαρακτήρα του χώρου.

Με την επαναλειτουργία του Εμπρός και την διευρυμένη συμμετοχή ομάδων και ατόμων υπό τον νέο θεσμό της Ανοιχτής Συνέλευσης (Νοέμβριος 2012) και την ισότιμη συμμετοχή από όλους όσους ενδιαφέρονται, άρχισε να αλλάζει σταδιακά το προφίλ της πολιτιστικής παραγωγής, καθώς δεν υπήρχε καμία διαδικασία επιλογής (ή επιμέλειας) και ο χώρος άνοιξε σε όλους όσους ήθελαν να συμμετάσχουν. Το διάστημα 2012-2013 πραγματοποιήθηκαν πληθώρα πολιτιστικών εκδηλώσεων, από performance, εργαστήρια θεατρικά, παραστάσεις, βραδιές ποίησης έως ανταλλακτικό παζάρι βιβλίου, από ομάδες πολύ διαφορετικού χαρακτήρα, όπως θεατρικές, μεταναστών, χορευτικά σύνολα, μουσικά σχήματα αλλά και από Πανεπιστήμια. Άξιο λόγου είναι ότι στο χώρο προσκλήθηκαν σημαντικές προσωπικότητες όπως Konrad Becker, ο οποίος έδωσε διάλεξη για την «Πολιτισμική νοημοσύνη».

Οι ακτιβιστικές δράσεις με έντονο πολιτικό χαρακτήρα, από ένα σημείο και μετά δείχνουν να έχουν το προβάδισμα και να συνδυάζονται και με καλλιτεχνικά δρώμενα, όπως π.χ. το Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ και το Queer. Προτεραιότητα δόθηκε σε θέματα επικαιρότητας (συζητήσεις για την Fukushima, μεταλλεία Χαλκιδικής κ.α.). Ωστόσο, εντατικοποιούνται οι εκδηλώσεις πάρτι, τα live, επετειακές συναυλίες, βραδιά με ρεμπέτικα κ.α.

Το ίδιο ύφος έχει η πολιτιστική παραγωγή και το 2014 με εκδηλώσεις που δεν μπορούν να διακριθούν σε αμιγώς ακτιβιστικές ή πολιτιστικές. Το άνοιγμα του χώρου συνεχίστηκε προσφέροντας βήμα σε διαφορετικές ομάδες καλλιτεχνικές και μη, σωματεία και συλλόγους, μετανάστες και άλλες μειονότητες (άτομα ΑΜΕΑ, ΛΟΑΤ).

Η ποικιλία των εκδηλώσεων εξακολούθησε, με μια τάση για προβολή ντοκιμαντέρ πολιτικού περιεχομένου, ημερίδες, και συνελεύσεις καλλιτεχνικών

σωματείων. Αρκετές από αυτές τις εκδηλώσεις αντλούσαν θέματα από την επικαιρότητα όπως τα εργασιακά κ.α.

Συνολικά, οι εκδηλώσεις, αν και θεματικές, μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο «ακτιβιστικής δράσης», όλο και περισσότερο περιλαμβάνουν και μια εναλλακτικού τύπου διασκέδαση, όπως συναυλίες, πάρτι, μεγάλα φεστιβάλ, κλπ. Αίσθηση προκαλούν τα πάρτι που διοργανώνονται για την «οικονομική ενίσχυση» είτε ομάδων που δραστηριοποιούνται εντός και εκτός του Εμπρός είτε για το ίδιο το θέατρο, όπου αρχίζει να δίνεται έμφαση στο στοιχείο της μαζικής προσέλευσης. Αποκορύφωμα αυτής της γενικότερης τάσης είναι το Αντιφασιστικό Φεστιβάλ, το οποίο προσκαλεί μεγάλα ονόματα της μουσικής σκηνής, όπου στήνεται μια μεγάλη παραγωγή που κοστίζει πολλά χρήματα, και εν τέλει φέρνει στο ΕΜΠΡΟΣ ένα μεγάλο πλήθος κόσμου, ενώ διαφημίζεται κατά κόρον στα ΜΜΕ. Συν τοις άλλοις, μέσα στο Αντιφασιστικό, εμπλέκονται με διάφορους τρόπους πλέον και κομματικές οργανώσεις.

Ανάλυση ευρημάτων

Από την πρώτη ενεργοποίηση του χώρου, το 2011, όπου η διαχείριση και η λήψη των αποφάσεων γινόταν από συγκεκριμένες κολεκτίβες σε συνεργασία μεταξύ τους, η δομή διαχείρισης έχει αλλάξει άρδην. Τον Νοέμβριο του 2012, όταν κλήθηκε ο κόσμος να υποστηρίξει το ΕΜΠΡΟΣ έναντι των επιθέσεων της πολιτείας, το ΕΜΠΡΟΣ άνοιξε διαχειριστικά – και όχι μόνο – στο ευρύ κοινό. Πλέον, λαμβάνει αποφάσεις η ανοιχτή συνέλευση στην οποία μπορεί να συμμετέχει όποιος θέλει. Επιπλέον, στην αρχή το πολιτιστικό πρόγραμμα, αποφασιζόταν από την εκάστοτε κολεκτίβα – ή κολεκτίβες – διαχείρισης, και είχε την μορφή θεματικών καλλιτεχνικών φεστιβάλ με συγκεκριμένους στόχους, τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια ανοιχτή στο κοινό διαδικασία υποβολής προτάσεων για πολιτιστικές εκδηλώσεις, οι οποίες σχεδόν αυτόματα καταχωρούνται σε ένα ημερολόγιο και πραγματοποιούνται ελεύθερα, ουσιαστικά χωρίς διαδικασία επιλογής και επιμέλειας.

Η συνέλευση είναι ανοιχτή σε οποιονδήποτε θελήσει να συμμετάσχει, είτε για να συζητήσει για διάφορα θέματα που μπαίνουν στην ατζέντα κάθε φορά, είτε για να προτείνει μια δική του/της ιδέα για κάποια πολιτιστική εκδήλωση, ενώ συμμετέχουν και μέλη της λειτουργικής ομάδας, που αναλαμβάνουν πρακτικά ζητήματα διαχείρισης

του χώρου και του προγράμματος εκδηλώσεων. Επίσης λαμβάνουν μέρος σε τακτική βάση και με ενεργό ρόλο κάποια άτομα που σχετίζονται με το ΕΜΠΡΟΣ από παλιά, όπως π.χ. άτομα που έχουν υπάρξει μέλη σε κολεκτίβες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην αρχική ενεργοποίηση και οργάνωση πολιτιστικών και κοινωνικών δράσεων στο ΕΜΠΡΟΣ, αλλά και άλλοι που έρχονται σε πιο ευκαιριακή βάση, και δεν έχουν σταθερές σχέσεις με το χώρο και τις δράσεις του.

Εδώ και αρκετούς μήνες, ενεργό ρόλο στη διαχείριση του χώρου αλλά και στις κυριακάτικες συνελεύσεις έχει μια συγκεκριμένη συλλογικότητα, μέλη της οποίας, ή/και άτομα φίλα προσκείμενα σε αυτήν, συμμετείχαν για μεγάλο διάστημα και στην λειτουργική ομάδα. Η οργάνωση αυτή, όπως αυτο-προσδιορίζεται στην ιστοσελίδα της, είναι

«μια πολιτισμική, θεωρητική και πολιτική κολεκτίβα μη-αμοιβομένων πολιτισμικών ακτιβιστών [...] με σκοπό την ριζοσπαστικοποίηση της καθημερινής ζωής, την κοινωνική αμφισβήτηση, την ανάδειξη της κριτικής σκέψης, την εκστατική συλλογική συμβίωση και την δημιουργική έκφραση της διαφορετικότητας μέσα από την πολύμορφη συμμετοχή στους ευρύτερους χειραφετητικούς κοινωνικούς αγώνες, την δημιουργία Προσωρινής Αυτόνομης Ζώνης (T.A.Z.), τη συμμετοχή σε κοινωνικά κέντρα, καταλήψεις και αυτοδιαχειριζόμενους χώρους, την κατασκευή καταστάσεων στον δημόσιο χώρο και την εφήμερη τέχνη».

Η συγκεκριμένη οργάνωση συμμετέχει και σε άλλους αυτο-διαχειριζόμενους χώρους και καταλήψεις, όπου – όπως και στο ΕΜΠΡΟΣ, αλλά σε μικρότερο βαθμό – διοργανώνει πάρτι, συναυλίες, φεστιβάλ, θεατρικά, και διάφορες πολιτικο-κοινωνικές εκδηλώσεις.

Αυτή η οργάνωση – και τα άτομα που είναι φίλα προσκείμενα σε αυτήν - κατέχει όπως φαίνεται κυρίαρχο ρόλο στην διαμόρφωση του προγράμματος και στην γενικότερη διαχείριση του χώρου μέσω και της συμμετοχής της στη λειτουργική ομάδα, για πάνω από έναν χρόνο (ενώ στο καταστατικό αναφέρεται ότι η λειτουργική οφείλει να ανανεώνεται κάθε ένα-δυο μήνες). Στην συνέλευση έρχονται τακτικά τέσσερα-πέντε άτομα που σχετίζονται με την οργάνωση αυτή άμεσα (ως μέλη), ή έμμεσα (με οικογενειακούς ή επαγγελματικούς δεσμούς με κάποιο/α από τα μέλη). Μέλη της συγκεκριμένης ομάδας διοργανώνουν ή/και συμμετέχουν ως δημιουργοί σε αρκετές

από τις εκδηλώσεις της τελευταίας περιόδου στο ΕΜΠΡΟΣ, όπως θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, πάρτι, κλπ., τις οποίες προωθούν και διαφημίζουν είτε στα μέσα δικτύωσης και στην ιστοσελίδα του ΕΜΠΡΟΣ, είτε μέσω των αντιστοίχων διαδικτυακών τόπων της δικής τους οργάνωσης, όπου διαφαίνεται ότι το ΕΜΠΡΟΣ είναι ένας από τους πολλούς χώρους στους οποίους δραστηριοποιούνται. Ένα σχετικό θέμα που προκύπτει συχνά, είναι η συζήτηση και οι διαφωνίες μέσα στη συνέλευση όσον αφορά στην παραγωγή κέρδους από τις εκδηλώσεις αυτές, καθ' ότι έχουν μαζική προσέλευση, υψηλό κόστος παραγωγής ενώ κάποιες φορές πωλούνται ποτά στο μπαρ, σε αντίθεση με την γενική απόφαση της συνέλευσης του ΕΜΠΡΟΣ να υπάρχει μόνο ελεύθερη συνεισφορά. (Τα χρήματα, ανάλογα με την περίπτωση, ανακοινώνεται ότι προορίζονται για «οικονομική ενίσχυση», είτε του ΕΜΠΡΟΣ, είτε της ίδιας της ομάδας που τα διοργανώνει).

Σημαντικό μέρος λοιπόν της τωρινής πολιτιστικής παραγωγής αποτελεί μία τάση, να διοργανώνονται εκδηλώσεις, όπως πάρτι και συναυλίες με μεγάλη προσέλευση κόσμου, προάγοντας, όπως λένε κάποια μέλη, την «αντικουλτούρα», την υπόγεια μουσική, και μια εναλλακτική πρόταση. Ωστόσο, πέραν της αντίθετης θέσης με την υπόλοιπη mainstream πολιτιστική παραγωγή της γειτονιάς του Ψυρρή, έχοντας μαζικό χαρακτήρα, η εν λόγω ομάδα καταφέρνει να μαζέψει κόσμο από όλη την Αθήνα και να διαθέσει το ΕΜΠΡΟΣ σε ένα πολυπληθές κοινό. Μέσω αυτών των underground, μαζικών πάρτι, το ΕΜΠΡΟΣ διαδίδεται σε έναν μεγάλο αριθμό ατόμων με αποτέλεσμα μέσω αυτής της πολιτιστικής παραγωγής να υπάρχει μία «επαφή του Εμπρός με ένα μεγάλο αριθμητικά πλήθος ανθρώπων».

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει μέλος της συγκεκριμένης συλλογικότητας που συμμετέχει ενεργά και στη συνέλευση,

«[...]το ΕΜΠΡΟΣ αποτελεί μια προκεχωρημένη ζώνη ουσιαστικά στο μητροπολίτικο χάρτη, ουσιαστικά είναι μια προκεχωρημένη ζώνη μέσα στο χώρο του mainstream, δηλαδή μέσα σε ένα κόμβο διασκέδασης της Αθήνας, όπως είναι ο Ψυρρή, με σκοπό να φέρει τα μηνύματα από τις υπόγειες κουλτούρες στο χώρο του mainstream, δηλαδή σε μια περιοχή που κυριαρχεί το mainstream, ουσιαστικά είναι δηλαδή μια αποικία του underground στο Ψυρρή.[...]εμείς κάνουμε μαζική underground, μαζική αντικουλτούρα, δηλαδή σκοπός μας είναι το να κάνουμε εκδηλώσεις με πολύ κόσμο. Είναι μέσα στους στόχους μας, δηλαδή να φέρουμε την underground, την πειραματική τέχνη, την υπόγεια

κουλτούρα σε μεγάλα πλήθη, δεν είναι ο σκοπός να κάνουμε ειδικές εκδηλώσεις για ειδικό κοινό[...]

Ο λόγος που αναλύονται τα παραπάνω είναι ότι σύμφωνα με τις παρατηρήσεις μας, αυτού του είδους οι δραστηριότητες δημιουργούν προβλήματα στο χώρο και εντάσεις. Συγκεκριμένα, τα θέματα που συχνότερα προκαλούν συγκρούσεις και που φανερώνουν διαφορετικές τάσεις, ιδέες και αξίες γενικότερα, μέσα στην συνέλευση, είναι περιληπτικά τα εξής:

A) Το θέμα της εμπορευματοποίησης και κεφαλαιοποίησης του χώρου, από συγκεκριμένες ομάδες, (κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τον χαρακτήρα του ΕΜΠΡΟΣ, και τις αξίες που τέθηκαν αρχικά).

B) Η έννοια του κοινού αγαθού και του δημόσιου χώρου, έναντι της ιδιωτικοποίησης, αλλά και της μαζικοποίησης του ΕΜΠΡΟΣ.

Γ) Το πρόβλημα που αφορά στην τωρινή σχέση του ΕΜΠΡΟΣ με την κοινότητα του Ψυρρή. (Η σχέση έχει διαρραγεί).

Δ) Οι γενικότεροι στόχοι και αξίες που καθορίζουν την ταυτότητα του ΕΜΠΡΟΣ (συλλογικότητα ή άτομα, καλλιτεχνικός πειραματισμός ή ακτιβισμός, κλπ. διχάζουν την συνέλευση)

E) Οι ανησυχίες για τον κίνδυνο νομιμοποίησης⁷ του χώρου, και συμβολής του στον γενικότερο εξευγενισμό της περιοχής (μέσα από την μαζική προσέλευση κόσμου και τις εκδηλώσεις διασκέδασης)⁸.

ΣΤ) Ζητήματα δημοκρατίας, ισότητας, επιβολής και αυταρχικότητας. Η αρχή της συναίνεσης με βάση την οποία λαμβάνονται οι αποφάσεις στην συνέλευση δίνει πρωτεύοντα ρόλο στην τέχνη της πειθούς και της επιρροής κάποιων μελών έναντι κάποιων άλλων. (Κατά την διάρκεια των συνελεύσεων, παρατηρήσαμε ότι κατευθύνουν συνήθως την ζύμωση άτομα με ρητορική δεινότητα, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις η συνέλευση εξελίσσεται σε κονίστρα προσωπικών και ιδεολογικών αντιπαραθέσεων.)

⁷ Ζήτημα που απασχολεί όλους όσους ενεργοποιούνται στο Εμπρός, κάποιοι είναι αρνητικοί σε αυτή γιατί θεωρούν ότι θα αλλοιώσει τη ταυτότητα του χώρου ως κατάληψη, άλλα μέλη είναι δεκτικά γιατί θεωρούν ότι λειτουργούν ήδη εντός του συστήματος. Συνεντευξιαζόμενη επεσήμανε ότι η εκλογή μιας αριστερής κυβέρνησης ενδεχομένως να προκαλέσει αλλαγές προς την νομιμοποίηση του χώρου.

⁸ Η κάτοικοι του Ψυρρή ήδη αντιμετωπίζουν προβλήματα με την πληθώρα των κλαμπ και άλλων χώρων εστίασης.

Z) Θέματα ασφάλειας και καθαριότητας μέσα αλλά και έξω από το ΕΜΠΡΟΣ. (Ένα ευαίσθητο κτίριο και μια ευαίσθητη γειτονιά, που δύσκολα «σηκώνει» τις συνέπειες αθρόας προσέλευσης κόσμου και τις «έντονες» εκδηλώσεις).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, υπάρχει δυσαρέσκεια και ανησυχία από αρκετούς στην συνέλευση, οι οποίοι φοβούνται ότι το ΕΜΠΡΟΣ τείνει σε αυτή τη φάση του να γίνει ένας ακόμα αδιαφοροποίητος χώρος που εξυπηρετεί την κοινωνία του θεάματος. Από την άλλη, η έννοια της συλλογικότητας είναι κάτι που φαίνεται να εκλείπει, καθώς αντιπαραβάλλεται με την έννοια της ανοιχτότητας. «Είναι μια φανταστική κοινότητα, δεν είναι κοινότητα υπάρχει περισσότερο στο φαντασιακό της» υποστηρίζει σχετικά με την σύλληψη της κοινότητας ένα μέλος. «Το να λες είναι κοινότητα είναι μεγάλη ιστορία, αυτό πρέπει σιγά –σιγά να το χτίσεις, δεν έχει συμβεί, μακάρι να γίνει» συμπληρώνει μια ακόμη συνεντευξιαζόμενη. Πώς μπορεί λοιπόν κάτι που είναι τόσο ανοιχτό και ευάλωτο σε κάθε εξωτερική δύναμη που εισέρχεται σε αυτό, να είναι παράλληλα και ουσιαστικά συλλογικό; Εδώ υπάρχει μια εγγενής αντίφαση. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την ομάδα των ατόμων η οποία είναι φίλα προσκείμενη προς μια πιο «αναρχική» ιδεολογία, οι δράσεις της ομάδας θα έπρεπε να καθορίζονται από τα άτομα που κάθε φορά θέτουν τις ανάγκες και όχι να διαπνέονται από γενικότερες αρχές ή οράματα, όπως αυτά τα οποία ακολουθεί η άλλη τάση της συνέλευσης, όπως π.χ. η προάσπιση της έννοιας της «κοινότητας» και της «συλλογικότητας». Από την άλλη, αυτό, σύμφωνα με την άλλη πλευρά, όπως εκφράζεται από μέλος κολεκτίβας που πρωτοστάτησε στην αρχική ενεργοποίηση του ΕΜΠΡΟΣ, αυτή η αντίληψη και αντίστοιχη χρήση του χώρου, καθιστά το ΕΜΠΡΟΣ, ένα απλό «κέλυφος», ένα «δοχείο» που δέχεται κάθε φορά τις ιδιωτικές ανάγκες του εκάστοτε «διαχειριστή». Σύμφωνα και με τα λεγόμενα συνεντευξιαζόμενου το Εμπρός έχει καταστεί :

«πλατφόρμα, σαν να είναι ένας ανοικτός χώρος που ο καθένας μπορεί να φορτώσει (...) έχει ένα καλλιτεχνικό πρόβλημα δηλαδή δεν μπορεί να θέσει μια πρόταση καλλιτεχνική, αλλά έχει να κάνει με μια διαχείριση και με μια οργάνωση (...) Δεν έχει ένα πρόταγμα καλλιτεχνικό το οποίο θα το τοποθετούσε σε μια πρωτοπορία παραγωγής καλλιτεχνικού έργου».

Το ΕΜΠΡΟΣ μοιάζει να διχάζεται, και όπως μαρτυρά κι ένα από τα μέλη της συνέλευσης, να υφίστανται δυο κοινά ή δύο ειδών πολιτιστικής παραγωγής μέσα στον

οργανισμός: ο πολιτισμός της «μαζικής αντικουλτούρας», και αυτός της πειραματικής τέχνης και της κοινότητας. (Κοινό χαρακτηριστικό και των δύο είναι ότι υπάρχει ένα γενικότερο ακτιβιστικό, και άρα πολιτικό αντι-συστημικό πλαίσιο.)

Συχνότερη πηγή έντασης και αντιπαράθεσης μέσα στην συνέλευση, είναι τα πάρτι και οι συναυλίες με την μαζική προσέλευση, καθώς υπάρχουν έντονες ανησυχίες για τον αντίκτυπο στην γειτονιά, αλλά και την αλλοτρίωση της ταυτότητας του χώρου: αρκετά μέλη της συνέλευσης διατύπωσαν ανησυχίες για κερδοσκοπία, για διακίνηση παράνομων ουσιών, και για διατάραξη των σχέσεων του ΕΜΠΡΟΣ με τη γειτονιά λόγω του θορύβου και της ρύπανσης, για προβλήματα με την καθαριότητα και την ασφάλεια μέσα στο κτίριο, ενώ αναφέρθηκαν και κάποια περιστατικά βίας. Σύμφωνα με ένα από τα μέλη της συνέλευσης, «υπάρχει και ένα θέμα τι γίνονται τα χρήματα από τα πάρτι, ποιος τα χειρίζεται και ποιος είναι ο ρόλος της ομάδας που κάνει τα πάρτι στον χώρο».

Ειδικά για τα θέματα της εμπορευματοποίησης και της σχέσης με την γειτονιά:

«Έχουμε δώσει μεγάλη μάχη να υποστηρίξουμε τον αντι-εμπορικό χαρακτήρα και ειδικά η συγκεκριμένη ομάδα το έχει παραβεί αυτό πολλές φορές αυτό [...]. Εμένα με ενδιαφέρει η σχέση με την πόλη, σε αντίθεση με κάποιες απόψεις που εκφράστηκαν εχθές: «Είμαστε εδώ και κάνουμε το κέφι μας, και χορεύουμε και δεν μας νοιάζει τι γίνεται απ'έξω».»

Γενικότερα το τελευταίο διάστημα εντοπίζεται η αποχή της γειτονιάς από τις δράσεις και η αποαστασιοποίησή της από τα τεκταινόμενα του Εμπρός, ενώ παρατηρούνται και φαινόμενα ενόχλησης των κατοίκων ή των επιχειρηματιών της περιοχής.

Παρότι λοιπόν το ΕΜΠΡΟΣ θεωρείται ένας ανοιχτός κοινωνικός χώρος, όπου ο καθένας μπορεί να παρουσιάσει την πολιτιστική του δράση, ο τρόπος διαχείρισης και η οργανωτική δομή του ΕΜΠΡΟΣ, καθορίζουν στο μέγιστο βαθμό την ποιότητα και το είδος της πολιτιστικής του παραγωγής. Παρατηρείται ότι σε ένα τόσο ρευστό και δεκτικό στις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις εγχείρημα, σε μια οντότητα τόσο εύθραυστη, αλλά και ανοιχτή στο περιβάλλον, ο εκάστοτε «διαχειριστικός φορέας», αυτός που στην πραγματικότητα καταλαμβάνει τον περισσότερο «χώρο» στην λειτουργία και στις αποφάσεις, στην ουσία προσδιορίζει και στο μεγαλύτερο βαθμό την ταυτότητα του χώρου. Ενώ πρότυπο είναι η απουσία ανάθεσης, η έλλειψη ιεραρχίας

και η ισότιμη συμμετοχή όλων, αυτό που στην πραγματικότητα συμβαίνει, είναι ότι μια κάποια δομή πάντα υπάρχει και σε ένα βαθμό δεν μπορεί παρά να είναι και ιεραρχική, με διαβαθμίσεις στο πόσο κάθετη ή οριζόντια είναι κάθε φορά, αλλά και στον βαθμό αυταρχικότητας και δημοκρατικότητας στον τρόπο λήψης των αποφάσεων. Χαρακτηριστικά αναφέρει η Meade σχολιάζοντας την «Τυραννία της Έλλειψης Δομής» της Freeman (1972), ότι ακόμα και εκεί όπου δεν υπάρχει προ-αποφασισμένη οργανωτική δομή,

«οι αποφάσεις λαμβάνονται εξ ορισμού, με την άσκηση εξουσίας, που σχετίζεται πρωτίστως με την προϊστορία, την προσωπικότητα, ή την κατανομή του χρόνου κάποιου» (Meade 2008:124).⁹

Σε μια συναινετικού τύπου διαδικασία λήψης αποφάσεων (όπου αποκλείεται η ψηφοφορία) η πειθώ - από κάποιους προς κάποιους άλλους - είναι η μόνη οδός για την επίτευξη της συναίνεσης, και βασίζεται στην δικαιοδοσία ή αυθεντία κάποιων. «Η συνέλευση δεν αποτελεί δημοκρατία. Είναι το όργανο αυτού που το ελέγχει καλύτερα», δηλώνει ένας από τους ερωτηθέντες. Και κάποια άλλη:

«Ο μεγαλύτερος κίνδυνος για μένα όσον αφορά το ΕΜΠΡΟΣ είναι να πάρει αυτά τα χαρακτηριστικά του συστήματος, ενώ είναι έξω από το σύστημα. Να υπάρχει ας πούμε ηγεμονία μέσα στη συνέλευση, να μην υπάρχει αυτο-διαχείριση στην πραγματικότητα, να μην υπάρχει η κοινότητα. Ο δεύτερος κίνδυνος είναι να μας κλείσουν ή να μας κάνουν νόμιμους. Ο βασικός είναι να υπάρχουν ηγεμονίες και αρχηγοί.»

Το άλλο νευραλγικό σημείο όσον αφορά το ΕΜΠΡΟΣ και τον πολιτισμό που παράγεται μέσω αυτού, είναι ότι κυριαρχεί στους κόλπους του μια ιδεολογική σύγκρουση μεταξύ της έννοιας της συλλογικότητας, των δεσμών με την κοινότητα από τη μία, και του απόλυτου «ανοίγματος» στην κοινωνία από την άλλη. Αυτό όμως που τελικά διαφαίνεται είναι ότι το τι ακριβώς σημαίνει «άνοιγμα» στην κοινωνία δεν είναι και τόσο ξεκάθαρο. Από τη μία, η ανοιχτή συνέλευση προσκαλεί όποιους θέλουν,

⁹ Η εξουσία (power) σύμφωνα με τον κοινωνικό ψυχολόγο J. Turner, είναι η βάση της κοινωνίας, καθώς είναι ο ιστός κάθε συλλογικής ανθρώπινης προσπάθειας και οργάνωσης. Επομένως δεν μπορεί να υπάρξει συλλογική δράση χωρίς πειθώ και επιρροή, και άρα χωρίς κάποιου είδους κοινωνική σύγκρουση (2005).

αδιαφοροποίητα να συμμετάσχουν, από την άλλη υπάρχει μια δομή οργάνωσης και αδιόρατης ιεραρχίας στη λήψη αποφάσεων που δημιουργεί πολιτικές (και κατά συνέπεια πολιτιστικές) τάσεις και εντάσεις μέσα στον χώρο. «Το Εμπρός είναι ένας ελεύθερος χώρος (...) όμως αναπαράγονται συστημικές συμπεριφορές» υποστήριξε μια συνεντευξιαζόμενη.

«Δεν συμφωνώ ότι υπάρχει ή ότι μπορεί να υπάρξει συλλογικότητα, εφόσον έχει ανοίξει. [...] Όμως όταν ανοίγεις έτσι την πόρτα είναι μια ανοιχτή διαδικασία, αλλά δεν περικλείει, αποκλείει. [...] Η ανοιχτότητα είναι κάτι που κερδίζεται. Ενώ τώρα είναι στην ουσία κλειστό, δεν συμπεριλαμβάνει άλλους πέρα από μια κοινότητα ανθρώπων. Δεν έχουμε μάθει να είμαστε πραγματικοί και να συνομιλούμε με ανθρώπους διαφορετικούς από εμάς. Ο καθένας θέλει να το κάνει αυτό στο οποίο ο καθένας νιώθει safe. Δεν ξέρουμε να συνυπάρχουμε. Δεν είναι δεδομένη η συλλογικότητα.»

Σύμφωνα με την άλλη ισχύουσα άποψη, τη μη-συλλογική, που εκκινείται από μια τελείως διαφορετική φιλοσοφία, αυτήν της εναλλακτικής ή αντι- κουλτούρας δηλαδή, προτείνεται για τη χρήση του ΕΜΠΡΟΣ:

«Να μπορεί ο καθένας και η καθεμιά να συμμετέχει αβίαστα και με τον τρόπο που επιλέγει, να κάνει αυτό ακριβώς που θέλει να κάνει, να εκφράσει αυτό που θέλει να εκφράσει με τον τρόπο που το θέλει, όπως το φαντάζεται και όπως του αναλογεί.[...] Όλοι [...] είναι ευπρόσδεκτοι και καλοδεχούμενοι να οικειοποιηθούν το Εμπρός όσο θέλουν και όσο χωράει το πρόγραμμα...»

Όλα αυτά έχουν μετασηματίσει τον χαρακτήρα του ΕΜΠΡΟΣ και του πολιτισμού που παράγει, μετατρέποντας τον χώρο σε ένα «δοχείο» που ικανοποιεί αδιαφοροποίητα τις ιδιαίτερες ανάγκες έκφρασης ατόμων ή ομάδων και που επιτρέπει διάφορες δυνάμεις επιρροής από το εξωτερικό περιβάλλον να το ελέγχουν. Το ερώτημα είναι, ποιον τελικά ωφελεί το ΕΜΠΡΟΣ σαν οντότητα; Σε ποιον απευθύνεται πραγματικά; Και ποιες είναι οι συνέπειες της δράσης του; Συνεχίζει να στοχεύει στην αναδόμηση του αστικού χώρου, την αλλαγή στις κοινωνικο-πολιτικές δομές, και τον απώτερο μετασηματισμό της κοινωνικής πραγματικότητας;

Δ. ΣΥΖΗΤΗΣΗ/ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Χαρακτηριστικό είναι ότι όταν ενεργοποιήθηκε το ΕΜΠΡΟΣ για πρώτη φορά από την κολεκτίβα των σκηνοθετών (Κίνηση Μαβίλη), και ενώ δεν υπήρχε ακόμα το καθεστώς της ανοιχτής συνέλευσης, η ίδια η κολεκτίβα διοργάνωσε φεστιβάλ ενός πειραματικού προγράμματος τέχνης, που απευθύνθηκε σε ένα ανομοιογενές, ευρύ κοινό. Στόχος ήταν να ανοίξει μια μεγάλη συζήτηση γύρω από τα προβλήματα και τις παθογένειες της θεσμικής πολιτιστικής παραγωγής, κάτι που θα είχε αντίκτυπο στα ΜΜΕ, στην πολιτική αρένα, και στην ευρύτερη κοινωνία γενικότερα. Το αποτέλεσμα αυτής την έντονης ενεργοποίησης ήταν όχι μόνο να προκληθεί μια μεγάλη συζήτηση και να δημιουργηθεί ένα όραμα για την ουσία και τους στόχους της πολιτιστικής πολιτικής γενικά, αλλά και το άνοιγμα στην κοινότητα, σε ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων από τον κόσμο της τέχνης και της διανοήσης, αλλά και σε κατοίκους της πόλης και της γειτονιάς. Σύμφωνα με την μαρτυρία ενός από τους πρωτεργάτες της ενεργοποίησης του ΕΜΠΡΟΣ το 2011, επιχειρήθηκε

«συγκεκριμένη πολιτιστική πρόταση για το τι μπορεί να κάνει η τέχνη σε περιόδους κρίσης και απαντώντας στα προβλήματα πολιτιστικής παραγωγής στην Ελλάδα [...] Τότε το ΕΜΠΡΟΣ αποσταθεροποιούσε ισορροπίες».

Σύμφωνα με τον Castells (1983), αυτό που συνέβαινε στο ΕΜΠΡΟΣ τότε είχε όλα τα χαρακτηριστικά αυτού που ονομάζει «αστικό κοινωνικό κίνημα». Συγκεκριμένα:
Α) Ένα τέτοιο κίνημα θέτει ανοιχτά το πρόβλημα της αξίας της πόλης για τους πολίτες της, όχι σύμφωνα με ανταλλακτικά οικονομικά συστήματα, αλλά με βάση τον ουσιαστικό τρόπο χρήσης του. Έτσι και το θέατρο ΕΜΠΡΟΣ, αντί να αφεθεί στα χέρια της ΕΤΑΔ για πώληση σε ιδιώτη, καταλήφθηκε από πολίτες της Αθήνας σε μια πράξη «πολιτικής ανυπακοής»¹⁰ και ανακηρύχθηκε σε κοινό αγαθό και κομβικό σημείο συνάντησης και δημιουργίας για όλη την κοινότητα. Αυτό το χαρακτηριστικό ονομάζεται «συλλογική κατανάλωση».

¹⁰ «Το δικαίωμα της πολιτικής ανυπακοής» σελ. 245-248, ο όρος έλκει την καταγωγή του από την κριτική της πολιτικής εξουσίας από τον Λοκ. Σε μια πιο σύγχρονη διατύπωση του όρου ο John Rawls τονίζει ότι πρόκειται για την «μη βίαιη εκδήλωση αντίθεσης στην υπακοή των νόμων και διατάξεων από μέρους των πολιτών.» (Πολίτης 2012: 84-93)

Β) Ένα δεύτερο γνώρισμα των αστιακών κοινωνικών κινήματων είναι η αναζήτηση για μια κοινή πολιτιστική ταυτότητα, για την διατήρηση και την δημιουργία αυτόνομης τοπικής κουλτούρας, όπου οι άνθρωποι επικοινωνούν ελεύθερα, ορίζουν με αυτοδιάθεση το κοινωνικό νόημα των σχέσεών τους ενώ υπερισχύει η ζωντανή αλληλεπίδραση και η ενεργοποίηση της γειτονιάς, σε αντιδιαστολή με το μονοπώλιο των μηνυμάτων από τα ΜΜΕ και την κατευθυνόμενη πληροφορία από τα πάνω. Αυτός ο στόχος ονομάζεται «κοινότητα».

Γ) Το τρίτο και τελευταίο σημαντικό χαρακτηριστικό είναι η τοπική διακυβέρνηση, και η αποκέντρωση, η αυτο-διαχείριση, σε αντίθεση με το κέντρο εξουσίας του κράτους, και την απρόσωπη διοίκηση αδιαφοροποίητων χώρων από τα πάνω. Αυτή η μάχη για μια ελεύθερη πόλη, ονομάζεται «κίνημα πολιτών» (Castells 1983:319-320).

Σύμφωνα και με την Daskalaki, τα αστικά κοινωνικά γεγονότα, όπως εκείνη τα ονομάζει, λαμβάνονται ως τόποι έντονης συλλογικής συμμετοχής και προσπάθειας κοινωνικού μετασχηματισμού (2014). Από το μανιφέστο της ενεργοποίησης της Κίνησης Μαβίλη διαβάζουμε:

“Αντιδρούμε στην γενικευμένη καθίζηση σκέψης και δράσης της κοινωνίας μας με το αναγκαίο και βασικό: τη συλλογική συνάντηση, σκέψη και δράση υπέρ της ελεύθερης και ξεχωριστής δημιουργίας, ενεργοποιώντας έναν παρατημένο από το κράτος ιστορικό χώρο στο κέντρο της πόλης.”

Τελικά μια οποιαδήποτε οργανωτική δομή (διακυβέρνησης) είναι πάντα «προϊόν» πολιτισμικό και δεν μπορεί να είναι ποτέ πολιτικά ουδέτερο.¹¹ Οι προεκτάσεις ενός τέτοιου κινήματος ή οργάνωσης για την πολιτική θεωρία είναι πολλές και σημαντικές, αλλά όχι για αυτήν εδώ την μελέτη. Το σίγουρο είναι ότι οι διαφορετικού τύπου δομές (και ιεραρχίες) παράγουν το δικό τους πολιτισμό. Είναι πολύ διαφορετικές οι δύο ξεχωριστές φάσεις του ΕΜΠΡΟΣ, σε στόχους αλλά και σε φιλοσοφία: η πρώτη όπου διαχειρίζονταν συγκεκριμένες κολεκτίβες τον χώρο και τώρα που ισχύει ο θεσμός της ανοιχτής συνέλευσης. Το θέμα είναι, ότι και τώρα κάποιοι διαχειρίζονται τον χώρο

¹¹ Όπως αναρωτιέται και η R. Meade στον σχολιασμό της Τυραννίας της Μη-Δομής, «μπορούν άραγε οι οργανώσεις από τα κάτω να επιτύχουν κάτι πιο ουσιαστικό από την προσωπική ανάπτυξη ή τη συμβολική αντίσταση; Όταν προκύπτουν τέτοιες ερωτήσεις, αναπόφευκτα βρίσκω τον εαυτό μου να ταλαντεύεται άγρια μεταξύ των λεγόμενων Λενινιστικών και αναρχικών πόλων...» (2008:126).

περισσότερο από άλλους, και πάλι οι στόχοι είναι συγκεκριμένοι. Όμως ενώ στην πρώτη φάση, υπήρχαν αρκετά γνωρίσματα που θα μπορούσαν να κατηγοριοποιήσουν την δράση του ΕΜΠΡΟΣ στα λεγόμενα αστεακά κοινωνικά κινήματα, τώρα είναι λιγότερο αισθητοί αυτοί οι δεσμοί με την έννοια του κινήματος ή του κοινωνικού μετασχηματισμού. Πιο πολύ φαίνεται το ΕΜΠΡΟΣ να εξυπηρετεί τους σκοπούς διαφόρων εξωτερικών οργανώσεων και ομάδων που δρουν μεμονωμένα, παρά να γίνεται το ίδιο το θέατρο φορέας αλλαγών στην τοπική και ευρύτερη κοινωνία.

Με άλλα λόγια, ως αποτέλεσμα του «ανοίγματος» του ΕΜΠΡΟΣ σε διαχείριση από διάφορες δυνάμεις που προκύπτουν ή και εισβάλλουν κάθε φορά, φαίνεται τελικά ο χώρος να «κλείνει» απέναντι στην κοινότητα, και να αφορά ένα πιο συγκεκριμένο αλλά και μαζικό κοινό, απομακρυσμένο από την κοινότητα. Ενώ, αντιθέτως,

«στα αστεακά κοινωνικά συμβάντα, η κινητικότητα συνιστά δημιουργικές συνεργασίες που δεν καταλήγουν σε κλειστά φαινόμενα υποκοουλτούρων, αλλά σε νέους «αστερισμούς» που διαρκώς επεκτείνονται για να συμπεριλάβουν τον άλλον», δηλαδή το διαφορετικό (Daskalaki 2014:18).

Το ΕΜΠΡΟΣ ως ένας οργανισμός με διάχυτη ταυτότητα πια, χαοτικά όρια και αμφίβολες άμυνες απέναντι σε δυνάμεις που του ασκούν πίεση από το περιβάλλον, κινδυνεύει να χάσει τον χαρακτήρα του και την αυτονομία του. Το ΕΜΠΡΟΣ, ενώ ξεκίνησε σαν κοινωνικό κίνημα πόλης με όχημα τον πολιτισμό, όσο περνάει ο καιρός, είναι αμφίβολο για το αν συνεχίζει να είναι, και ποια θα είναι η πορεία του από δω και πέρα.

Καθώς και μετά το πέρας της συμμετοχικής παρατήρησης, συνεχίσαμε να λαμβάνουμε τα ηλεκτρονικά μηνύματα της συνέλευσης του ΕΜΠΡΟΣ, παρατηρήσαμε μια έντονη κινητικότητα όσον αφορά τα παραπάνω θέματα, με μια διάθεση, να συζητηθούν και να προταθούν λύσεις και τρόποι επαναπροσδιορισμού του ρόλου, των αρχών και της ταυτότητας του ΕΜΠΡΟΣ για μια αλλαγή πλεύσης στο ΕΜΠΡΟΣ, μπροστά σε κρίσιμα προβλήματα, όπως π.χ. την ρήξη με τη γειτονιά, την κατάληψη του χώρου και του χρόνου του ΕΜΠΡΟΣ από συγκεκριμένες υπο-ομάδες, τις μαζικές εκδηλώσεις, την εμπορευματοποίηση του χώρου, την έννοια της χαμένης κοινότητας και συλλογικότητας, αλλά και την αναζήτηση των αρχών δημοκρατίας και σεβασμού του άλλου στην διαδικασία της συνέλευσης. Ένα από τα μέλη γράφει:

“Ελπίζω πως μέσα από μια συλλογική δουλειά στοχασμού και αναστοχασμού θα καταφέρουμε να ξαναθέσουμε [...] τις πολιτικές και κοινωνικές μας προτεραιότητες, και κατά δεύτερο λόγο να διερευνήσουμε τις καλλιτεχνικές μας αναζητήσεις. Και να σταματήσουμε να κουβεντιάζουμε με όρους ιδιοκτησίας, διαχείρισης χρήματος και κυρίως με συμπεριφορές χλευαστικές και απαξιωτικές του ενός για τον άλλον».

Στην συνέχεια της αλληλογραφίας, αποκαλύπτεται ότι κάτοικος επισκέφτηκε το ΕΜΠΡΟΣ για να παραπονεθεί και ενημέρωσε ότι στη γειτονιά μαζεύουν υπογραφές για το κλείσιμο του ΕΜΠΡΟΣ. Ένα μέλος προτείνει:

«Για να ξαναγίνει το ΕΜΠΡΟΣ μέρος της λύσης, ως χώρος συσπείρωσης, συζήτησης και δράσης της γειτονιάς, και όχι μέρος του προβλήματος χρειάζεται μια άλλη προσέγγιση όπου ο χώρος και οι χρήσεις του στοχεύουν σε μια πιο σταθερή και ουσιαστική συνδιαλλαγή με την περιοχή και τα προβλήματα της».

Ακούγεται σαν αυτό να είναι η αρχή μιας νέας φάσης για το Ελεύθερο Αυτοδιαχειριζόμενο Θέατρο ΕΜΠΡΟΣ. Ας ελπίσουμε ότι θα μπορέσει και πάλι η κοινότητα, αυτόν τον κρίσιμο χώρο που βρίθει από δυνατότητες και συμβολισμούς, να τον αξιοποιήσει και να τον επανεφεύρει εκ νέου ως τόπο ουσιαστικής συνεύρεσης του διαφορετικού και συλλογικής διερεύνησης και δράσης με γνώμονες την ελευθερία, τη δημιουργικότητα, τον πολιτισμό, τον ακτιβισμό, και την κοινωνική δικαιοσύνη στην πόλη της Αθήνας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Babbie E. (1998), *The Practice of Social Research*, Wadsworth Publishing Company.

Bailey, S., & Marcucci, M. E. (2013), *Legalizing the Occupation: The Teatro Valle as a Cultural Commons*. *South Atlantic Quarterly*, 112(2), 396-405.

Balandier, G. (2012). *Πολιτική εξουσία και αναγκαιότητα*.

<http://xantho.lis.upatras.gr/pasithee/index.php/deukalionas/article/view/1440/1316>
1-7.

Biebricher, C.K., Nikolis, G. and Schuster, P. (1995). *Self-Organization in the Physico-Chemical and Life Sciences*, EU Report 16546.

Castells, M. (1983). *The City and the Grassroots: A Cross-cultural Theory of Urban Social Movements*, London: Edward Arnold Ltd.

Cohen-Cruz, J. (2002). *An Introduction to Community Art and Activism*.

http://www.communityarts.net/readingroom/archivefiles/2002/02/an_introduction.php
1-7.

Daskalaki, M (2014). *Mobility in urban social events: Towards organizational transvergence*, *Culture and Organization*, 20:3, 215-231.

De Wolf, T., & Holvoet, T. (2004). *Emergence and self-organisation: a statement of similarities and differences*. *Engineering Self-Organising Systems*, 3464, 1-15.

Desmond J., McDonagh P. & O'Donohoe S. , (2000), *Counter- culture and consumer society*, Routledge,

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10253866.2000.9670358#.VOJG8y4XXYh>.

Flyvbjerg, B. (2011). *Case Study*, in Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln, eds., *The Sage Handbook of Qualitative Research*, 4th Edition (Thousand Oaks, CA: Sage, 2011), Chapter 17, pp. 301-316.

Goudouna, S. (2014). *Contemporary Greek Art: Impoverishment of Means Versus Abundance of Intentions*, *Journal of Poverty*, 18(1):82-102.

Hobsbawm E. (1999). *Επαναστάτες*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Kester G. H. (1998) , *Art, Activism and Oppositionality Essays from afterimage*, Duke University Press, http://books.google.gr/books?hl=en&lr=&id=-eu5cm9iuewC&oi=fnd&pg=PP9&dq=%22art+activism%22%2Bcollective&ots=uByMEEgaPH&sig=w9Kll1yJrbGu6j5wvYRyagd3Fpl&output=html_text .

Lambert-Beatty C. (2008) , *Twelve Miles: Boundaries of the New Art/Activism*, The University of Chicago Press 33, (2): 309-327., <http://www.jstor.org/stable/10.1086/521179>.

McMillan, E. (2002), *Considering organisation structure and design from a complexity paradigm perspective*. In: Frizzelle, G and Richards, H eds. *Tackling industrial complexity: the ideas that make a difference*. Cambridge, UK: Institute of Manufacturing, University of Cambridge, pp. 123–136.

Meade, R. (2008). *Classic texts: No 11 ("The Tyranny of Structurelessness by Jo Freeman)*. Oxford University Press and *Community Development Journal*.

Robson C. (2007). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου*, Gutenberg.

Trotsky L. (1924) , *Literature and Revolution*, Transcribed for the Leon Trotsky Internet Archive by N. Vaklovisky in June 2000 from an uncopyrighted 1957 Russell & Russell,

New York edition of Literature and Revolution.

Turner, J.C. (2005). *Explaining the nature of power: A three-process theory*, European Journal of Social Psychology, 35, 1–22.

Κορακάκης Θ.-Κοροντζής Κ., (2011) *Αυτοοργάνωση: Ένα κλωνάρι που πάει ν'ανθίσει* (1917-2011), Αθήνα.

Νίκολη Αλ. *Gentrification και αστικός χώρος. Η περίπτωση του ευρύτερου κέντρου της Αθήνας*, 2014

<http://estia.hua.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/2420/1/%CE%9D%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BB%CE%B7,%20%CE%91%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%B1.pdf> .

Πολίτης Γ. (2012). *Το δικαίωμα της πολιτικής ανυπακοής*, Αθήνα: Ψυχογιός.

Φουκώ Μ.(1990). *Η τάξη του Λόγου*, Αθήνα: Ηριδανός.